

התפתחות הגנת האילנות בחוק הישראלי

(חלק שני*)

צבי אבני, אגף הייעור, קק"ל, אשתאול tzvikaa@kkl.org.il

תקציר

שטח מדינת ישראל. עד שנה זו רשימות הצמחים המוגנים כערכי טבע והתחומים שבהם חלה ההגנה התבססו על האזורים הגיאוגרפיים של ארץ-ישראל, כפי שהופיעו במפה המצורפת למגדיר לצמחי ארץ-ישראל מאת א' איג, נ' פינברון ומ' זהרי.³ בהכרזות הראשונות נכתבו ערכי הטבע המוגנים בעברית בלבד, ללא שהופיעו השמות הלטיניים להגדרת העצים.

כל ההכרזות מסוכמות בטבלה 1.

הרשימה הראשונה של עצים ושיחים הוכרזה ב-16.12.1964,⁴ והועתקה במלואה בהכרזה מיום 19.5.1965.⁵ בהכרזות אלה הופיעו השיחים והעצים הבאים כערכי טבע המוגנים בכל הארץ: אלה אטלנטית, פיקוס השקמה, רותם המדבר ותמר מצוי. כן צוינה ה"שקדיה" כערך טבע מוגן ללא הגדרת אזור גיאוגרפי, אך שמה הופיע משום מה ברשימת הפרחים. באזורים מסוימים שהוגדרו בהכרזה הוגנו גם כליל החורש, חרוב מצוי, אגס סורי, דום מצרי, מרואה עבת עלים וערף המדבר.

ברשימת ההכרזה שנחתמה ביום 2.11.1970⁶ נוספו 21 עצים ושיחים לאלה שהוכרו קודם לכן כערכי טבע מוגנים; רשימה זו הועתקה במלואה גם בהכרזה שנחתמה ביום 13.8.1971.⁷ במחצית השנייה של שנות ה-70 (של המאה הקודמת) נערכו בזו אחר זו שתי הכרזות של ערכי טבע מוגנים שביטלו את קודמותיהן;⁸ בשתי ההכרזות הופיעה אותה רשימה של עצים ושיחים מוגנים, ובהן הופיעו לראשונה גם השמות המדעיים של הצמחים (השינויים שחלו בין שתי ההכרזות היו בערכי טבע אחרים ולא ברשימות העצים והשיחים).

ברשימות מ-1977 בוטלה הכרזתם של תשעה צמחים, ביניהם: אחירותם החורש, מורינגה רותמית, קנה מצוי, צפצפת הפרת, קולוקזיה וקנה סוכר מצרי. מאידך, נוספו לרשימה 12 צמחים שלא הוכרו קודם לכן וביניהם: אוג קוצני – *Rhus tripartita*; אלון התבור – *Quercus ithaburensis*; אלון התולע – *Q. boissieri*; שיזף הדוב – *Prunus ursina*; ושמיר (כיום: אשמר) קוצני – *Paliurus spina Christi*. רשימת העצים והשיחים, כפי שהוכרזה ב-1977 ואחרי כן ב-1979 ללא שינוי, נהגה במשך 27 שנים. בתחילת 2005 חתם ראש הממשלה, כממלא מקומו של השר לאיכות הסביבה, על רשימת ערכי טבע מוגנים, שהחליפה את זו שנהגה מ-1979. ברשימה זו היו שינויים מהותיים לעומת רשימות העצים והשיחים שקדמו לה: כל העצים הגדלים בר הוכרו כמוגנים באופן גורף, ובכך גדל מספר המינים המוכרזים מ-44 ל-76; תחום ההכרזה של העצים שהופיעו ברשימה זו, למעט אשל, הורחב לכל תחומי מדינת

בחלקו הראשון של המאמר הוצגו השלבים בהיסטוריה של ההגנה על האילנות לפי פקודת היערות, מאז ראשית השלטון הבריטי בישראל. לאחר הקמת רשות שמורות הטבע, בהתחלת שנת 1964, הוכרזו מיני עצי בר ושיחים כערכי טבע מוגנים. כך במשך עשרות שנים היו 41 מיני עצים ושיחים מוגנים במקביל על-פי שני החוקים והתקנות הנובעות מהם: פקודת היערות וחוק גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרי לאום ואתרי הנצחה (חוק הגנים). חלק זה של המאמר מנתח את הרקע לשינויים בהכרזות של אילנות כערכי טבע מוגנים, מציג את החפיפה הקיימת ואת הבעיות שנוצרו כתוצאה מחפיפה בהכרזות.

בסיכום מציע המאמר איך לתקן את הדברים ולהסדיר את הגנת האילנות בצורה ראויה לשנות ה-2000. חלק מן ההצעות המפורטות יש להן ביטוי בנוסח טיוטת חוק היער והאילנות החדש, שאמור – לאחר שיאושר – להחליף את פקודת היערות המנדטורית.

מילות מפתח (נוספות על מילות הכותרת): ערך טבע מוגן; חוק גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרי לאום ואתרי הנצחה (חוק הגנים).

הכרזת עצים ושיחים כערכי טבע מוגנים לפי חוק הגנים

בחוק הגנים משנת 1998¹ נקבע בסעיף 33 (א) (1) "השר² רשאי להכריז על ערך טבע, שלדעתו יש ערך בשמירתו או יש סכנה להכחדתו, כעל ערך טבע מוגן, בין בכל הארץ ובין באזור פלוני או במקום פלוני".

משנת 1964 הוכרו על-ידי שר החקלאות כערכי טבע מוגנים שבע רשימות של עצים ושיחים, כשרק בארבע מתוכן היו שינויים לעומת הקודמות להן. ראוי להדגיש, שההכרזה לפני האחרונה של שר החקלאות, שעסקה בעצים ושיחים, נעשתה ב-1979 ולא היה בה כל חידוש לרשימה שפורסמה ב-1977. כך, במשך 27 שנים, עד שנת 2005, לא חל כל שינוי בהכרזת עצים ושיחים כערכי טבע מוגנים.

ב-2005 נחתמה ופורסמה על-ידי ראש הממשלה, אריאל שרון, במלאו את תפקיד השר לאיכות הסביבה, רשימה מעודכנת של ערכי טבע מוגנים, שכללה את כל העצים הגדלים בטבע בכל

* החלק הראשון פורסם בגיליון "יער" מס' 8, ספטמבר 2006.

טבלה 1: רשימת העצים והשיחים שהוכרזו כערכי טבע מוגנים לפי חוק הגנים

מס'	העץ/שיח	הכרזה 16.12.64 והכרזה 19.5.65*	הכרזה 2.11.70 והכרזה 22.8.71*	הכרזה 2.11.77 והכרזה 18.5.79*	הכרזה 6.1.05 שביטלה את קודמתה
1	אבוטילון קהה	-	מדבר יהודה	X	-
2	אגס סורי	הרי יהודה, כרמל, גליל עליון	+	+	בכל הארץ
3	אדר סורי	-	הגליל העליון	+	בכל הארץ
4	אדר קטן עלים	-	-	-	בכל הארץ
5	אוג קוצני	-	-	בכל הארץ	+
6	בוקיצה (אולמוס)	-	עמק החולה, הגליל העליון, שומרון	+	בכל הארץ
7	אולמוס שעיר (למרות שהסוג אולמוס מופיע גם הוא ברשימה)	-	-	-	בכל הארץ
8	אורן ירושלים	-	-	-	בכל הארץ (למעט נטע אדם)
9	אחירותם החורש	-	הגליל העליון, הגליל התחתון, הכרמל, עמק החולה	X	בכל הארץ
10	אטד רב-פרחים	-	-	-	בכל הארץ
11	אלה אטלנטית	בכל הארץ	+	+	+
12	אלה ארץ ישראלית	-	-	-	בכל הארץ
13	אלון הלבנון	-	-	-	בכל הארץ
14	אלון מצוי	-	-	-	בכל הארץ
15	אלון התבור	-	-	הרי יהודה, השרון,	בכל הארץ
16	אלון התולע	-	-	הגליל העליון הרי יהודה, שומרון	בכל הארץ
17	אלון שסוע	-	-	-	בכל הארץ
18	אשחר דו זרעי	-	-	הנגב ועמק הערבה	בכל הארץ
19	אשחר הלבנון	-	-	-	בכל הארץ
20	אשחר מנוקד	-	-	-	בכל הארץ
21	אשחר רחב עלים	-	-	-	בכל הארץ
22	אשל	-	-	הנגב ועמק הערבה (למעט חלקות עיבוד ושולי דרכים)	+
23	בר-זית בינוני	-	-	-	בכל הארץ
24	גרויה שעירה	-	-	-	בכל הארץ
25	דובדבן שרוע	-	-	-	בכל הארץ
26	דולב מזרחי	-	הגליל העליון, עמק החולה	+	בכל הארץ
27	דום מצרי	עמק הערבה	+	+	בכל הארץ
28	הדס מצוי	-	הגליל העליון, הגליל התחתון, עמק החולה	+	בכל הארץ
29	ורד דביק	-	-	-	בכל הארץ
30	ורד הכלב	-	-	-	בכל הארץ
31	זקום מצרי	-	-	עמק הירדן העליון, הנגב	בכל הארץ
32	חבושית המטבעות	-	-	-	בכל הארץ
33	חוזר החורש	-	-	-	בכל הארץ
34	חלביב רותמי	-	-	הנגב ועמק הערבה	בכל הארץ
35	חרוב מצוי	השרון	+	השרון, הנגב	בכל הארץ
36	יערה	-	-	-	בכל הארץ
37	כליל החורש	הרי יהודה, הכרמל, הגליל העליון	+	בכל הארץ (למעט גינות נוי)	בכל הארץ
38	לבנה רפואי	-	-	-	בכל הארץ
39	מורינגה רותמית	-	מדבר יהודה, הנגב	X	בכל הארץ

טבלה 1 – המשך

מס'	העץ/שיח	הכרזה 16.12.64 והכרזה 19.5.65*	הכרזה 2.11.70 והכרזה 22.8.71*	הכרזה 2.11.77 והכרזה 18.5.79*	הכרזה 6.1.05 שביטלה את קודמתה
40	מורן החורש	-	הגליל העליון, כרמל	+	בכל הארץ
41	מילה סורית	-	עמק החולה	+	בכל הארץ
42	מיש דרומי	-	הגליל העליון, עמק החולה	+	בכל הארץ
43	מרואה עבת עלים	חופי ים המלח, הנגב	+	X	בכל הארץ
44	סולנוס החדק	-	מדבר יהודה	X	-
45	סלבדורה פרסית	-	מדבר יהודה, הנגב	הנגב ועמק הערבה	בכל הארץ
46	עב-קנה מצוי	-	בכל הארץ	X	-
47	עוזר	-	-	-	בכל הארץ
48	עץ השמן המכסיף	-	-	-	בכל הארץ
49	ערבה לבנה	-	-	-	בכל הארץ
50	ערבה מחודדת	-	-	-	בכל הארץ
51	ערף המדבר	חופי ים המלח, הנגב	+	הנגב ועמק הערבה	בכל הארץ
52	ערער	-	-	-	בכל הארץ
53	פיקוס בת-שקמה	-	-	הנגב	בכל הארץ
54	פיקוס השקמה	בכל הארץ	+	+	בכל הארץ
55	פרקרק פרסי	-	-	-	בכל הארץ
56	פתילת המדבר הגדולה	-	מדבר יהודה	בכל הארץ	+
57	צלען הגליל	-	-	הגליל העליון	בכל הארץ
58	צלף רותמי	-	-	הנגב ועמק הערבה	בכל הארץ
59	צפצפת הפרת	-	מדבר יהודה, בקעת הירדן	X	בכל הארץ
60	קולוקזיה	-	מדבר יהודה	X	-
61	קטלב מצוי	-	-	-	בכל הארץ
62	קנה סוכר מצרי (רשום: קנה צמר מצרי)	-	מדבר יהודה, עמק הירדן	X	-
63	קרקש	-	-	-	בכל הארץ
64	רותם המדבר	בכל הארץ	+	נגב ועמק הערבה	בכל הארץ
65	רתמה קוצנית	-	-	-	בכל הארץ
66	שבטוט מצויץ	-	-	-	בכל הארץ
67	שיזף הדוב	-	-	הגליל העליון	בכל הארץ
68	שיזף	-	-	-	בכל הארץ
69	שיח אברהם מצוי	-	-	-	בכל הארץ
70	שיטה מלבינה	-	בכל הארץ	+	+
71	שיטה סלילנית	-	הנגב, עמק הערבה, חופי ים המלח	הנגב ועמק הערבה	בכל הארץ
72	שיטת הנגב	-	הנגב, עמק הערבה, חופי ים המלח	הנגב ועמק הערבה	בכל הארץ
73	שיטת הסוכך	-	הנגב, עמק הערבה, חופי ים המלח	הנגב ועמק הערבה	בכל הארץ
74	שמיר (כיום: אשמר) קוצני	-	-	בכל הארץ	+
75	שקד (עד 1977 הופיע כ"שקדיה" ברשימת פרחי הבר)	-	בכל הארץ	בכל הארץ (למעט מטעים נטועים)	+
76	תמר מצוי	בכל הארץ	+	בכל הארץ (למעט מטעים נטועים)	+

מקרא: - אינו ערך טבע מוגן לפי רשימת ההכרזה.

+ ממשך להיות ערך טבע מוגן ברשימה זו.

X ערך טבע שהפסיק להיות מוגן מהכרזה זו.

* לפי מפה המצורפת למגדיר לצמחי ארץ ישראל מאת איג, זהרי ופינברון (תשכ"ה)

לאחר נזקים ואסונות שנגרמו מסחף קרקע בשנות ה-20 של המאה הקודמת התווספה לרשימת האילנות המוגנים לפי פקודת היערות גם קבוצת עצים, שיחים ובני-שיח הגדלים באופן טבעי באזור המדרונות התלולים ממערב לכנרת.

רק בשנות ה-30, לאחר שהבריטים כבר עסקו משך יותר מעשור בייעור בארץ-ישראל, החלה שמירה על עצי ייעור מאוקלמים, וכך קיבלו הגנה מיני איקליפטוס, ברוש, צפצפה ואחרים.

עם חקיקת חוק הגנים ב-1963, מתוך מטרה של שמירת טבע פרטנית להגנת עצי הבר באזורים שרק בהם הם גדלים, או באזורים שבהם הם נדירים יחסית, פורסמו בשנות ה-60 וה-70 רשימות אחדות של ערכי טבע מוגנים, שכללו רק כמה עצים שנקבעו כמוגנים בכל תחומי מדינת ישראל: אוג קוצני, אלה אטלנטית, כליל החורש, פיקוס השקמה, פתילת המדבר הגדולה, שיטה מלבניה, שמיר (אשמר) קוצני ותמר מצוי.

בשנות ה-90 נערכה בדיקה מחודשת ומלאה של רשימות האילנות המוגנים לפי פקודת היערות, שביטאה את הצורך לשמר את אילנות הנוי הנטועים ביישובים העירוניים, שם מתגוררת רובה של אוכלוסיית המדינה. ניתן לראות ברשימות של השנים 1996 ו-1997 את הביטוי לעלייה ברמת החיים ואת הדאגה לאסתטיקה, ל"ירוק" ולשימורו בנוף העירוני. במקביל, הוצאו מרשימת האילנות המוגנים עצים הגדלים במטעים חקלאיים, למעט חרוב וזית המופיעים בחקיקה הראשית, ועצים שנתגלו כפלשנים, כמו עצי השיטה שהובאו מאוסטרליה.

באמצע העשור הראשון של המאה ה-21 ובסמוך לפרסום מאמר זה הופיעה רשימה חדשה של ערכי טבע מוגנים, שבה ניתן ביטוי גורף להגנה כללית בכל הארץ של כל מיני עצי הבר. להגנה דומה כערכי טבע מוגנים זכו רק כל הדו-חיים, העופות והזוחלים. המשבר בחקלאות והצורך להפחית את צריכת המים בשימוש החקלאים יצרו הזדמנות לשימוש בקרקעות חקלאיות למטעי איקליפטוס מסחריים. כדי להקל על החקלאים לגדל איקליפטוס ולחסוך מהם את הבירוקרטיה והכספים להוצאת רישיונות כריתה ונטילה, יצא לאחרונה תיקון מקל מצו האילנות המוגנים המוציא יערות איקליפטוס משקיים.

המגמות הבולטות לפי סדרן הכרונולוגי מוצגות בטבלה 3.

הצעות לשיפור הגנת האילנות בעתיד

ברשימות האילנות המוגנים ובתהליכי ההכרזה שלהם יש בעיות עקרוניות אחדות שעמן ראוי להתמודד בחקיקה העתידית ובהסדרי האכיפה:

* כפילות בהכרזות לפי חוקים שונים, שגורמת לשתי תופעות: (1) כפילות בחיוב הציבור בקבלת אישור לעקירת עצים מוגנים ולקבלת רישיונות, לרבות בשטחים פרטיים ואף בחצרות בתים; (2) קיומם במקביל של שני מנגנוני אישור ופיקוח נפרדים: על האילנות המוגנים – מערך הייעור של הקרן הקיימת לישראל, ועל ערכי הטבע המוגנים – רשות הטבע והגנים;

ישראל, על-אף שמופיעים ברשימה לא מעט עצים נדירים שתחום תפוצתם מוגבל, כגון צמחי החרמון או בקעת הירדן. בפתח לרשימה הופיעה הערה ולפיה "הכרזה זו לא תחול על צמח תרבות" שהוא "צמח שנזרע או נשתל בידי אדם בגידול חקלאי או בגינת נוי ושאיננו, כולו או חלקו, מן הבר". למרות זאת הוכרזה השקמה כערך טבע מוגן בהתעלם מהיותה בישראל עץ תרבותי ונטע אדם.

34 עצים ושיחים נוספו ברשימה האחרונה שפורסמה ב-2005, ביניהם אורן ירושלים – *Pinus halepensis* עם הסתייגות "למעט נטע בידי אדם". שלושה מינים חזרו להיות ערך טבע מוגן: אחירותם החורש – *Spartium junceum*, מורינגה רותמית – *Moringa peregrina* ומרואה עבת-עלים – *Maerua crassifolia*. הרשימה במלואה מופיעה בטבלה 1.

החפיפה שבין הכרזת האילנות לערכי טבע מוגנים

מאז שהחלו להכריז על ערכי טבע מוגנים בסוף שנת 1964 נוצר מצב שבו ישנה חפיפה מסוימת בין רשימות האילנות המוגנים מתוקף פקודת היערות לבין ערכי טבע מוגנים לפי חוק הגנים. כיוון שעל שני החוקים היה ממונה עד 1995 משרד החקלאות, והצווים או התקנות שלפיהם נעשתה החפיפה היו כולם בחתימת שר החקלאות, נראה שניתן היה להימנע ממצב זה בקלות יחסית.

במשך השנים, 41 מיני עצים ושיחים היו מוגנים במקביל. כיום מוגנים בחפיפה, לפי שני החוקים, 34 מיני עצים. עד שנת 2005 החפיפה ברשימות לא הייתה בהכרח מלאה, שכן ערכי הטבע המוגנים, למעט פיקוס השקמה, היו מוגנים רק בחלקי ארץ מוגדרים או מחוץ לגינות או למטעים, אך מעת שפורסמה רשימת ערכי הטבע המוגנים בשנת 2005, החפיפה של ההכרזות על כל העצים והשיחים חלה בכל תחומי מדינת ישראל, תוך הסתייגות שעצים שניטעו בידי אדם אינם ערכי טבע מוגנים. טבלה 2 מציגה את רשימת העצים והשיחים המוגנים לפי ההכרזות החופפות.

דיון: התפתחותה של הגנת האילנות כביטוי לצורכי החברה והכלכלה

בהכרזות השונות של אילנות מוגנים וגם באלה של ערכי טבע מוגנים ניתן למצוא ביטוי למגמות הסביבתיות, האסתטיות, החוקיות ואף הכלכליות שרווחו אצל מקבלי ההחלטות באותה עת.

כשנכבשה הארץ על-ידי הבריטים במלחמת העולם הראשונה, התכלית הראשונית של שמירת האילנות הייתה הקיום הכלכלי של התושבים על-ידי הגנת עצי פרי, לרבות כאלה שגדלים גם בטבע, כמו זית וחרוב, וכן הגנה על שטחים באמצעות הכרזתם כשמורות יער, שבהן לעצי החורש הטבעי יש אפשרות צימוח. כל אלה באו לביטוי בפקודת החורשות והיערות 1920 ובפקודת היערות 1926 שהחליפה אותה.

טבלה 2: רשימת מיני העצים והשיחים המוגנים שהוכרזו במקביל לפי פקודת היערות וחוק הגנים

מס'	סוג/מין הצמח	כאילן מוגן לראשונה בצו בשנת:	כערך טבע מוגן לראשונה בשנת:	מוגן כיום על ידי		הערות או תיחום*
				צו אילנות מוגנים	הכרזה כערך טבע מוגן במקביל	
1	אגס סורי	1996	1964	+	v	
2	אדר	1996	1970	+	v	ב-2005 נוסף לאדר סורי גם אדר קטן עלים
3	אוג קוצני	1996	1977	-	+	
4	אולמוס	1996	1970	+	v	
5	אורן ירושלים	1926	2005	+	v	
6	אלה	1926	1964	+	v	למעט אלת המסטיק ב-2005 נוספה אלה ארץ ישראלית
7	אלון	1926	1964	+	v	ב-2005 נוספו לאלון התבור ולאלון התולע גם אלון מצוי, אלון הלבנון ואלון שסוע
8	אשחר דו-זרעי	9619	1977	-	+	
9	אשל	1926	1977	+	v	מוגן כערך טבע בנגב ועמק הערבה, למעט בחלקות עיבוד ובשולי דרכים
10	בר-זית בינוני	1926	2005	+	v	
11	דולב מזרחי	1996	1970	+	v	
12	דום מצרי	1996	1964	+	v	
13	הדס מצוי	1956	1970	+	v	
14	זקום מצרי	1996	1977	-	+	
15	חוזר החורש	1996	2005	+	v	
16	חרוב מצוי	1926	1964	בחוק	v	בפקודת היערות מוגן במסגרת החקיקה הראשית
17	כליל החורש	1926	1964	+	v	
18	לבנה רפואי	1926	2005	+	v	
19	מורינגה רותמית	1996	1970	+	v	
20	מורן החורש	1996	1970	+	v	
21	מילה סורית	1996	1970	+	v	
22	מיש דרומי	1996	1970	+	v	
23	מרואה עבת עלים	1996	1964	-	+	
24	סלבדורה פרסית	1996	1970	-	+	
25	עוזרר	1996	2005	+	v	
26	ערבה	1939	2005	+	v	
27	ערער	1996	2005	+	v	צו אילנות מוגנים חל על עצים בלבד
28	פיקוס בת-שקמה	1996	1977	-	+	
29	פיקוס השקמה	1976	1964	+	v	
30	פתילת המדבר הגדולה	1996	1970	-	+	
31	צפצפת הפרת	1926	2005	+	v	
32	קטלב מצוי	1926	2005	+	v	
33	רותם המדבר	1926	1964	+	v	
34	שזיף הדוב	1996	1977	+	v	
35	שיזף	1939	2005	+	v	צו אילנות מוגנים חל על עצים בלבד
36	שיטה מלבינה	1939	1970	+	v	
37	שיטה סלילנית	1939	1970	+	v	
38	שיטת הנגב	1939	1970	+	v	
39	שיטת הסוכך	1939	1970	+	v	
40	שקד	1996	1970	+	v	צו האילנות לא חל על שקד במטעים נטועים. לא מוגן כאילן גם בשטח מגורים בנוי
41	תמר מצוי	1976	1964	+	v	צו האילנות לא חל על תמר במטעים נטועים

מקרא: - אינו ערך טבע מוגן לפי רשימת ההכרזה.

+ ממשיך להיות ערך טבע מוגן ברשימה זו.

X ערך טבע שהפסיק להיות מוגן מהכרזה זו.

* לפי מפה המצורפת למגדיר לצמחי ארץ ישראל מאת איג, זהרי ופינברון (תשכ"ה)

- * רשימות ארוכות מדי של אילנות מוגנים, שמביאות לאי-ידיעה ולא-הכרה שלהם על-ידי הציבור ואף על-ידי גורמי האישור והאכיפה של החוק;
 - * פלישה מופרזת של רוב ההכרזות לתחום רכוש הפרט בגינות פרטיות, במטעי עצי פרי ואף במשתלות;
 - * התעלמותן של ההכרזות מתכונות כגון גודל, גיל, מצב בריאותי ונוף האילנות המוגנים;
 - * היעדר התייחסות להגנת אילנות פרטניים שהם ייחודיים בערכיותם הנופית או נדירים ושיש צורך ציבורי, בוטני או אחר להגן עליהם ולמנוע כל פגיעה בהם;
 - * תהליך בירוקרטי מסורבל ולעתים ארוך מאוד לאישור או לדחייה של בקשות הכריתה (ובכלל זה גם העתקה).
לשיפור המצב אני מציע לבחון את כל הסוגיות ולעשות לפתרונן באמצעות שינוי החקיקה הקיימת. השינוי צריך להיות בחקיקה הראשית ובתקנות והוא אמור לספק הגנה ראויה על האילנות ולקבוע הגנה מוחלטת על אילנות פרטניים. שינוי זה צריך שיתואם
- בין הרשויות העוסקות בנושא (הקרן הקימת לישראל ורשות הטבע והגנים), המשרדים הממשלתיים הרלוונטיים (החקלאות ואיכות הסביבה) והגורמים הציבוריים הלא-ממשלתיים (מומחים מהאקדמיה ומארגונים ירוקים חוץ ממשלתיים).
בימים אלה עוסקים הקק"ל ומשרד החקלאות בגיבוש הצעה לחוק חדש שיחליף את פקודת היערות: "חוק היער והאילנות".
חוק זה, אם יאושר ויחוקק, עם התקנות שיותקנו לו, יהיה המסגרת המתאימה לשיפור המצב לטובת הציבור הרחב ובעיקר לשם שמירה טובה ויעילה על אילנות ראויים.
הצעת החוק מתבססת על העיקרון הבא: פרט לעצים מיוחדים יוצאו מהגנת החוק עצים הגדלים במטעים ובחצרות בתים ויוגנו עצים בשטחים ציבוריים בלבד. עצים מיוחדים יוכרוזו באופן פרטי על-ידי השר הממונה כמוגנים ולא ניתן יהיה לפגוע בהם, אלא אם תבוטל ההכרזה (דוגמאות בולטות לעצים מיוחדים כאלה: הפיקוס הבנגלי במקווה ישראל, השקמה של אום ח'אלד בנתניה והשיזף בחצבה).

טבלה 3: סקירה כרונולוגית של המגמות בהגנת האילנות בישראל

העשור משנת 1901	המגמה בהגנת אילנות	המסגרת החוקית להגנת האילנות	דוגמאות למגמה
II	עצי פרי בשטחי יער ובשטחים בבעלות פרטית	החקיקה הראשית: פקודת החורשות והיערות 1920, ובהמשך גם בפקודת היערות 1926	חרוב וזית
III	עצים, שיחים ובני שיח אופייניים לחורש הים-תיכוני	הכרזת אילנות מוגנים	אלון, אורן, מרווה
IV	עצים מוגנים סחף קרקע בנפת טבריה	הכרזת אילנות מוגנים	סירה קוצנית, ינבוט השדה, רותם
VII	עצים שהובאו לא"י למטרות ייעור	הכרזת אילנות מוגנים	איקליפטוס, ברוש, קזוארינה, צפצפה
VIII-VII	עצים וצמחים היוצרים את הנוף המסורתי	הכרזת ערכי טבע מוגנים	פיקוס השקמה, תמר מצוי, שקדיה
X	עצים וצמחי בר הנדירים באזורים מוגדרים או בכל הארץ	הכרזת ערכי טבע מוגנים	דום מצרי, מרואה עבת עלים, אדר סורי, אלון התולע, שיזף הדוב, מיש דרומי
XI	עצים שהובאו לשם גינון	הכרזת אילנות מוגנים	ברכיכטון, ז'קרנדה חדת עלים, מגנוליה גדולת פרחים, צאלון נאה
	הוצאת מינים שאינם ראויים להגנה או הגדלים במטעים	הוצאה מרשימת אילנות מוגנים	שיטים אוסטרליות, ינבוט השדה, אלת המסטיק, ברוש לימוני, שקד, תמר
	הגנה גורפת לכל עצי הבר בישראל	הכרזת ערכי טבע מוגנים	אלון מצוי, יערה, לבנה רפואי, קטלב, קרקש
	עידוד יער משקי על קרקע חקלאית	תיקון לרשימת אילנות מוגנים	איקליפטוס

מקורות

איג א', זהרי מ' ופינברון נ' (תשכ"ה, 1965). מגדיר לצמחי ארץ-ישראל, מהדורה שנייה. ירושלים: הוצאת המגדיר זהרי מ' (1978). כל עולם הצמחים. תל אביב: הוצאת עם עובד
זהרי מ' ופאהן א' (1981). צמחי התרבות בישראל. תל אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד
פינברון-דודן נ' ודנין א' (1991). המגדיר לצמחי בר בארץ-ישראל. ירושלים: הוצאת כנה

הערות

1. נוסח סעיף זה הופיע גם בשני חוקי הגנים שקדמו לחוק משנת 1998.
2. השר לאיכות הסביבה. בגרסאות הקודמות של חוק הגנים הכוונה הייתה לשר החקלאות.
3. הכוונה ככל הנראה למגדיר לצמחי ארץ-ישראל של איג, זהרי ופינברון מ-1953. בהכרזה לא מצוינת שנת ההוצאה לאור של המגדיר.
4. קובץ התקנות 1665 מיום כ"ו בטבת תשכ"ה, 31.12.1965.
5. קובץ התקנות 1728 מיום כ"ה באייר תשכ"ה, 27.5.1965.
6. קובץ התקנות 2681 מיום ר' בניסן תשל"א, 1.4.1971.
7. קובץ התקנות 2733 מיום א' באלול תשל"א, 22.8.1971.
8. קובץ התקנות 2733 מיום א' באלול תשל"א, 22.8.1971.